

➤ ➤ Örkeny István és szellemi öröksége

Örkeny István 1912-ben született egy jómódú erzsébetvárosi zsidó polgárcsaládba. Szülőházát az Egyperces levelek első írásában örököltte meg (Egy Damjanich utcai házhoz). Édesapja határozott kérésére két diplomát szerzett, gyógyszerészt és vegyészmérnököt, bár ez idő tájt már az irodalom vonzotta. Első novelláját József Attila fogadta be a legendás Szép Szó folyóiratba, 1937-ben.

1941-ben magánkiadásban adta ki első groteszkre hangolt novelláskötetét, a Tengertáncot.

A 2. világháború alatt a katolikus vallású Örkeny egészségügyi tartalékos tisztként többször behívták hosszabb-rövidebb időre, katonai szolgálatra, ám 1942-ben már munkaszolgálatosként vitték a doni frontra. 1943-ban szovjet hadifogságba került, két évet gyűjtőtáborban töltött, majd a krasznahorkai „átnevelő” táborba került.

Itt már hozzájutott papírhoz és írógéphez is, állandó szerzője és társszerzője volt a magyar hadifoglyok lapjának, az Igaz Szónak. A Szovjetunióból csak 1946-ban térhetett haza.

Ezeknek az éveknek az emlékét, szenvedéseit a Lágerek népe című könyvében írta meg.

Az 1956-os forradalomban nem vett részt tevőlegesen, de ő írta a ma is gyakran idézett mondatot, a Szabad Kossuth Rádió Parlamentből sugárzott október 30-ai köszöntőjét: „Hazudtak éjjel, hazudtak nappal, hazudtak minden hullámhosszon.” 1956. november 2-án az Igazság című lapban jelent meg lírai vallomása, a Fohász Budapestért, a szabadságáért harcoló városért. A forradalom leverése után a kádári pártapparátus szilenciumot szabott ki rá, és írásait 1958-tól sehol nem közölték. Csak 1962-ben jelenhetett meg újra egy novellája, majd 1966-ban és 1967-ben gyors egymásutánban két elbeszéléskötete.

Forrás: www.pim.hu

1968-ban látott napvilágot az Egyperces novellák első kiadása, amellyel új műfajt teremtett. Egymás után születtek új korszakának ma már klasszikus novellái is, mint a Niagara Nagykávéház, amely a sötét elnyomás szorongásos állapotát rajzolta meg groteszk, mulatságos, már-már képtelen helyzetben, egy divatos budapesti kávéházban. Egyperceseivel és két drámájával (Tóték, 1967, Macskajáték, 1971) nemzetközi hírnévre tett szert. 1969-ben Fábri Zoltán nagysikerű filmet rendezett a Tótékből, Isten hozta, őrnagy úr! címmel, Latinovits Zoltánnal a főszerepben. Makk Károly 1974-ben forgatta le a Macskajátékból készült, azonos című filmjét. 1969-ben írta született színjátékát, a Pisti a vérzivatarban-t, több elemző a 20. századi ember tragédiájának nevezett, mert a magyarság több évtizedes, vérzivataros történelmét idézi fel benne különleges, helyenként provokatívan kiélezett, groteszk látásmóddal. („E kor nekünk szülők és megölők”, mondja a darab mottója.) A művet egy évtizedig nem engedélyezte a kádári kultúrpolitika, csak 1979-ben, halála évében kerülhetett színre a Pesti Színházban, Várkonyi Zoltán rendezésében, Tordy Géza, Gobbi Hilda és Garas Dezső főszereplésével. Örkény István emlékét a VII. kerületben egy róla elnevezett színház, az árkád, valamint a Damjanich utcai szülőházán elhelyezett emléktábla is őrzi.